

Prof. dr hab. Stanisława Steuden
Instytut Psychologii KUL
Ul. Aleje Racławickie 14
20-950 Lublin

Szanowny Pan

Prof. dr hab. Mariusz Urbański

Dyrektor Instytutu Psychologii

Wielce Szanowny Panie Dyrektorze

Przesyłam recenzję osiągnięcia naukowego pt. *Holistyczny model międzypokoleniowego przenoszenia czynników ryzyka przemocy seksualnej w rodzinie* wraz z oceną pozostałych osiągnięć Pani dr Agnieszki Widery-Wysoczańskiej. Z przykrością stwierdzam, że moja ocena dotycząca osiągnięcia naukowego jest negatywna.

Proszę także o usprawiedliwienie długiego terminu wykonania recenzji. Po drodze zaliczyłam kilka zdrowotnych problemów rodzinnych.

Lublin. 2020.02.13

Łączę wyrazy najgłębszego szacunku

Kierownik
Katedry Psychologii Klinicznej KUL
Stanisława Steuden
prof. dr hab. Stanisława Steuden

Prof. dr hab. Stanisława Steuden
Instytut Psychologii
Katolicki Uniwersytet Lubelski J.P.II.

Lublin, 2020.02.10.

Recenzja dorobku naukowego i dydaktyczno-organizacyjnego dr Agnieszki Widery-Wysoczańskiej przygotowana na zlecenie Centralnej Komisji do Spraw Stopni i Tytułów Naukowych w związku z wszczęciem postępowania o nadanie stopnia doktora habilitowanego w zakresie psychologii

Podstawą napisania recenzji jest dokumentacja dorobku naukowego i dydaktyczno-organizacyjnego, przygotowana starannie i zgodnie z Rozporządzeniem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dn. 22 września 2011 roku.

Rozwój zawodowy Habilitantki jest związany z dwoma ośrodkami akademickimi – Uniwersytetem Wrocławskim i Uniwersytetem Śląskim. W 1987 roku uzyskała tytuł magistra psychologii na Wydziale Filozoficzno-Historycznym Uniwersytetu Wrocławskiego na podstawie pracy magisterskiej pt. *Problemy śmierci w poglądach młodych ludzi*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Mariana Kulczyckiego. W 1996 roku uzyskała stopień doktora nauk humanistycznych w zakresie psychologii w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Śląskiego na podstawie rozprawy pt. *Doświadczenie tanatyczne w życiu człowieka dorosłego*, przygotowanej pod kierunkiem prof. dr hab. Zofii Ratajczak. O stałym doskonaleniu zawodowym świadczą min. specjalizacja z psychologii klinicznej oraz liczne certyfikaty, dyplomy (m.in.: psychoterapeuty, superwizora w zakresie terapii stresu pourazowego i przeciwdziałania przemocy w rodzinie). Teoretyczny i praktyczny wymiar Jej zainteresowań naukowych i kompetencji zawodowych ma odzwierciedlenie w przedstawionym do oceny dorobku naukowo-dydaktycznym i organizacyjnym.

Pani dr Agnieszka Widera-Wysoczańska od 1987 jest zatrudniona w Zakładzie Psychologii Klinicznej i Zdrowia w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego (początkowo na stanowisku asystenta, a obecnie adiunkta), w latach 2014-2015 była także zatrudniona na stanowisku adiunkta w Zakładzie Psychologii Klinicznej Instytutu Psychologii Uniwersytetu Zielonogórskiego. Rezultaty prowadzonych przez Nią badań oraz doświadczenia związane z praktyką kliniczną i terapeutyczną mają odzwierciedlenie w artykułach publikowanych głównie w obiegu krajowym, monografii autorskiej, rozdziałach opublikowanych w książkach pod Jej redakcją i współredakcją oraz licznych referatach wygłoszonych na konferencjach międzynarodowych i krajowych.

1. Osiągnięcie naukowe, o którym mowa w art. 16 ust. 2 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (tekst jedn.: Dz. U. z 2016 r. poz. 882).

Pani dr Agnieszka Widera-Wysoczańska jako osiągnięcie naukowe pt. *Holistyczny model międzypokoleniowego przenoszenia czynników ryzyka przemocy seksualnej w rodzinie* przedstawiła cykl opracowań obejmujących:

- monografię autorską pt. *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie* (2010)
- dziewięć rozdziałów autorskich w pracach pod redakcją w tym:
 - dwa rozdziały w książce: A. Widera-Wysoczańska (2016). (red.). *Trauma treatment. Factors contributing to Efficiency*. Cambridge Scholar Pub. Newcastle
 - cztery rozdziały w książce: A. Widera-Wysoczańska i A. Kuczyńska (2010). (red.) *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*. Warszawa. Difin.
 - jeden rozdział w książce: A. Widera-Wysoczańska i A. Kuczyńska (2010). (red.) *Interpersonal trauma and its consequences in adulthood*. Cambridge Scholar Pub. Newcastle
 - jeden rozdział w książce pod red. J. Klebaniuk (2003). *Człowiek wobec masowych zjawisk społecznych*. Wrocław: ATVT
 - jeden rozdział w książce pod. red. A.Czapiga (2003). *Psychospołeczne problemy rozwoju dziecka. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne*. Toruń. Wyd. Adam Marszałek
- trzy artykuły – dwa w: *Polish Journal of Applied Psychology* (2006, 2012) i jeden w *Przeglądzie Psychologicznym* (2005) .

Tematyka publikacji włączonych do osiągnięcia naukowego koncentruje się wokół: konceptualizacji interpersonalnej traumy, metod badania przemocy, bezpośrednich i odległych skutków przemocy, funkcjonowania kobiet doświadczających przemocy seksualnej w rodzinie pochodzenia, postaw rodzicielskich matek doświadczających przemocy w okresie dzieciństwa, mechanizmów zaprzeczania przemocy, trudności związanych z badaniem przemocy seksualnej u dzieci, pomocy psychologicznej wobec osób krzywdzonych na różnych etapach życia. Nie mam wątpliwości, że podejmowane przez Nią zagadnienia są ważne i mają istotne znaczenie w praktyce klinicznej i terapeutycznej, ponieważ uświadamiają złożoność przemocy, jej wieloczynnikowe uwarunkowania, zróżnicowanie ze względu na rodzaj, czas trwania, okoliczności, następstwa oraz problemy diagnostyczne. Najwięcej uwagi Autorka poświęca przemocy seksualnej w okresie dzieciństwa i jej skutkom na kolejnych etapach życia, mechanizmom wiązania ofiary i sprawcy przemocy i jej międzypokoleniowej transmisji. Choć dorobek składający się na osiągnięcie naukowe w mojej ocenie zawiera wiele ważnych treści odnoszących się do różnych aspektów przemocy, to jednak zawiera istotne niedociągnięcia i elementy dyskusyjne, które w istotny sposób obniżają jego wartość naukową.

W pierwszej kolejności odniosę się do mocnych stron osiągnięcia.

1. Wymiernym i wartościowym efektem rozważań teoretycznych i badań własnych są zagadnienia przedstawione w czterech rozdziałach autorskich, zawartych w monografii pod red. Widery-Wysoczańskiej i Kuczyńskiej (2011). *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje* (2011). Za ważną część dorobku uważam szczegółową charakterystykę: zdarzeń traumatycznych (proste, złożone, interpersonalne, sytuacyjne, ostre, chroniczne) i ich konsekwencji u na różnych etapach życia a także wskazanie problemów diagnostycznych i terapeutycznych. Istotne znaczenie zwłaszcza dla praktyki klinicznej i terapeutycznej ma omówienie zaburzeń występujących u dzieci po doświadczonej traumie interpersonalnej (prostej, złożonej i chronicznej). Do kluczowych cech opisujących te zaburzenia Autorka zaliczyła: konsekwencje pourazowe (*ponowne przeżywanie zdarzenia traumatycznego, obecność symptomów podwyższonego pobudzenia, odrętwienie i unikanie bodźców związanych z traumą*); zachowania impulsywne i ryzykowne; zniekształcenia poznawcze w percepcji siebie i świata; problemy w relacjach z innymi ludźmi; stosowanie mechanizmów obronnych w radzeniu sobie z problemami (*zachowania regresyjne, dysocjacyjne*) oraz problemy zdrowia somatycznego.

2. Istotnym osiągnięciem Habilitantki jest omówienie czynników rodzinnych związanych z ryzykiem przekazywania przemocy. Rozważania teoretyczne i rezultaty badań własnych zostały przedstawione m.in., w monografii autorskiej: *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*. (2010). Autorka przybliżyła w niej i poszerzyła dotychczasową wiedzę na temat: zaburzeń relacji interpersonalnych w rodzinie; postaw rodzicielskich matki (*ambivalentna, zdezorganizowana, unikająca*) i ojca. Do ciekawych i wartościowych poznawczo można zaliczyć badania koncentrujące się na porównaniu oceny postaw rodzicielskich własnych matek przez kobiety, które w okresie dzieciństwa doświadczyły przemocy seksualnej z ich aktualnymi ocenami odnoszącymi się do postaw wobec własnych córek, będących także ofiarami przemocy seksualnej w rodzinie (*kazirodcej*). W tym względzie wyodrębnione zostały cztery wymiary postaw rodzicielskich: (1) troska, wsparcie, ochrona versus obwinianie i zaniechanie; (2) rozpoznawanie i zaspokajanie przez matkę potrzeb i emocji dziecka; (3) granice, role i zasady oraz (4) poczucie pewności siebie jako matki i partnerstwa w wychowaniu. Uzyskane rezultaty wskazują na różnice w percepcji postaw własnych matek (w okresie dzieciństwa) i percepcji postaw względem własnego dziecka w dwóch pierwszych wymiarach. Szkoda tylko, że Habilitantka do oceny uzyskanych rezultatów nie wykorzystwała choćby najprostszych metod statystycznych. Wielość zagadnień dotyczących przemocy, podejmowanych w powyższej

monografii przemawia za dobrą orientacją Habilitantki w przedmiocie badań. Nie brakuje jednak kwestii polemicznych. Przykładem są poglądy na temat czynników biologicznych związanych z cyklami przemocy, które dotyczą osłabienia pamięci i funkcji hipokampa: cyt. *„Ostry i przedłużający się stres ma taki wpływ na hipokamp (obniżając jego objętość), że zostaje zaburzony lub na stałe zniszczony ośrodek zajmujący się umieszczeniem sensorycznych składników pamięci w czasie”* (Widera-Wysoczańska, 2010, s. 139).

3. Pozytywnie oceniam przedstawiony przez Habilitantkę proces psychologicznego wsparcia dziecka wykorzystywanego seksualnie oraz jego rodziny. W sposób przystępny omówiona została specyfika i złożoność diagnozy klinicznej mającej na celu przygotowanie do terapii. Uwzględnia ona: wiek dziecka, sposób nawiązania z nim kontaktu, typ doświadczeń traumatycznych, charakter relacji ofiara – sprawca (możliwe zachowania manipulacyjne sprawcy), specyfikę środowiska rodzinnego) a także cel i fazy terapii indywidualnej i grupowej.

4. Ważnym osiągnięciem jest także omówienie cech zaburzonego rodzicielstwa (zwłaszcza postaw matek względem córek), będącego konsekwencją przemocy seksualnej w rodzinie. Dane te uzyskano na podstawie badania różnych grup kobiet doświadczających przemocy w rodzinie i uczestniczących w terapii. Do najbardziej istotnych cech zaburzonego rodzicielstwa Habilitantka zaliczyła: dystans emocjonalny wobec dziecka i skrywaną wobec niego obojętność, kształtowanie zaburzeń poznawczych dziecka dotyczących jego samego, innych ludzi i otoczenia, wzmacnianie w nim poczucia winy i małej wartości, zbyt liberalne lub zbyt purytańskie wychowanie wpływające na sposób jego funkcjonowania.

Podsumowując, chcę podkreślić, że Habilitantce udało się przedstawić w sposób interesujący i komunikatywny szerokie spektrum zagadnień dotyczących przemocy i jej transmisji międzypokoleniowej. Nie mam wątpliwości odnośnie tego, że na podstawie danych literatury przedmiotu i obserwacji wyniesionych z praktyki klinicznej i terapeutycznej przybliżyła i poszerzyła zagadnienia dotyczące specyfiki przemocy (zwłaszcza seksualnej), mechanizmów jej oddziaływania, problemów diagnostycznych, jej destrukcyjnych skutków bezpośrednich i odległych a także różnych form prewencji i pomocy psychologicznej.

Słabsze strony osiągnięcia naukowego są różnej wagi i dotyczą kilku kwestii:

1. Pierwsza dotyczy trudności w ocenie siedmiu rozdziałów autorskich zaliczonych do osiągnięcia naukowego, zawartych w monografiach pod redakcją lub współredakcją Habilitantki:

- 2 rozdziały w: Widera-Wysoczańska A. (2016). (red). *Trauma treatment. Factors contributing to Efficiency*. Newcastle: Cambridge Scholar Pub. (jeden z rozdziałów jest wprowadzeniem do książki, w tej sytuacji można postawić pytanie czy faktycznie jest on rozdziałem).
- 4 rozdziały w: Widera-Wysoczańska A., Kuczyńska A. (2011).(red.). *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*. Warszawa: Difin.
- 1 rozdział w: Widera-Wysoczańska A., Kuczyńska A. (2010).(red.). *Interpersonal trauma and its consequences in adulthood*. Newcastle: Cambridge Scholar Pub.

Jeśli pozytywnie oceniam fakt opublikowania dwóch monografii zbiorowych w Cambridge Scholar Pub. Newcastle ze względu na obieg międzynarodowy, to jednak pojawia się pytanie czy teksty zawarte w monografii pod własną redakcją lub współredakcją mogą być uznane jako podstawowe osiągnięcie naukowe? Ważna jest także kwestia doboru recenzentów - zabrakło choćby jednego recenzenta reprezentującego zagraniczny ośrodek akademicki.

Kolejna sprawa dotyczy odległej daty opublikowania artykułów (rozdziałów) - większość z nich została wydana w okresie od 2003 do 2012 roku, jedynie dwa rozdziały opublikowano w 2016 roku w monografii (pod redakcją Habilitantki, z których jeden jest wprowadzeniem do książki). W wykazie publikacji są jedynie trzy artykuły opublikowane w latach 2005, 2006 i 2012 w czasopiśmie polskich na ma artykułów z ostatnich kilku lat.

2. Zgadzam się ze stanowiskiem Autorki, w myśl którego analiza różnych form przemocy doświadczanej w okresie dzieciństwa (prosta złożona, chroniczna) i jej skutków na kolejnych etapach życia wymaga uwzględnienia czynników: podmiotowych (ofiary i sprawcy, ich relacji), uwarunkowań rodzinnych, społecznych, kulturowych i sytuacyjnych a także zmian rozwojowych, dokonujących się wraz z wiekiem. Trudno jednak zgodzić się z tym, że następstwem przemocy doświadczanej w okresie dzieciństwa są niemal wszystkie objawy i zespoły zaburzeń. Istotna w tym względzie staje się kwestia określenia charakteru związku *przyczynowo-skutkowego*, pozwalającego na wyjaśnienie czy istniejące zaburzenia są faktycznie następstwem przemocy, czy też są od niej niezależne, ale mogą z nimi współwystępować. W mojej ocenie ustalenie takiej zależności nie jest proste i nade wszystko wymaga dużej ostrożności. W książce: *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje* (2011, rozdział szósty) Habilitantka przedstawia propozycję podziału objawów pourazowych (PTSD) u dzieci na podstawie danych literatury przedmiotu, badań własnych i obserwacji klinicznych (*konsekwencje pourazowe, zmiany w regulacji afektu, zniekształcone poznawczo widzenie siebie i świata, problemy w relacjach, mechanizmy obronne i problemy somatyczne*). Niewątpliwie podział ten jest interesujący, zwłaszcza, że zawiera charakterystykę symptomów, które w ocenie Habilitantki występują u dzieci z PTSD prostym, złożonym,

chronicznym (por. tabela 6.1. s. 155-159). Można jednak postawić pytanie czy wnioskowanie o zaburzeniach na podstawie informacji uzyskanych w procesie terapeutycznym i danych uzyskanych w *Kwestionariuszu Złożonego PTSD* własnej konstrukcji odpowiadają wymaganiom stawianym diagnostyce klinicznej i czy nie są obarczone błędem subiektywizmu?

3. Warunkiem koniecznym w badaniach naukowych jest przyjęcie określonej koncepcji teoretycznej, która stanowi podstawę do sformułowania problemu badawczego, wyznacza kierunek dociekań naukowych, określa sposób ich weryfikacji i wyjaśniania uzyskanych rezultatów. W opracowaniach przedstawionych jako osiągnięcie naukowe Habilitantka przyjmuje podejście hermeneutyczne, ale to nie zwalnia od przyjęcia koncepcji teoretycznej, odpowiedniej do podjętego problemu. Habilitantka w wielu tekstach odwołuje się do różnych koncepcji teoretycznych (stresu pourazowego, społecznego uczenia się, teorii przywiązania, koncepcji feministycznej), ale żadnej z nich nie przyjmuje jako podstawowej w badaniach własnych.

4. Istotnym niedociągnięciem jest brak hipotez badawczych – w tym względzie nie przekonuje mnie stanowisko Habilitantki, iż w podejściu hermeneutycznym do badań klinicznych problem badawczy formułuje się w postaci pytań otwartych, a nie hipotez. Jest to w jakimś stopniu sprzeczne z Jej stanowiskiem przyjętym w autoreferacie (cyt. str. 5) „*Badania przyjęły charakter progresywny, każdy kolejny etap wieloetapowych badań wynikał z poprzedniego i uzupełniał wiedzę pochodzącą z badań go poprzedzających*”. Odnosząc się do tego stwierdzenia można oczekiwać, że nie tylko zgromadzone dane literatury przedmiotu, ale także rezultaty Jej dotychczasowych, unikalnych badań własnych mogą być znakomitym uzasadnieniem zarówno pytań problemowych jak i hipotez badawczych. Powiem więcej, oczekiwałam, że Habilitantka w modelu badania przemocy określonym jako *life-span*, czy też w *holistycznym modelu międzypokoleniowego przenoszenia czynników ryzyka przemocy seksualnej w rodzinie* odwoła się do wiodących koncepcji teoretycznych np. systemowej czy przywiązania (chyba najbardziej trafnej) i na tej podstawie sformułuje hipotezy badawcze. Wymiernym i znakomitym efektem naukowym a jednocześnie istotnym wkładem do psychologii byłoby łączenie danych uzyskanych w praktyce terapeutycznej i badaniach własnych z założeniami przyjętymi w ramach określonej teorii. Sądzę, że najbardziej odpowiednia byłaby tu teoria przywiązania Bowlby’ego, ponieważ w opisie zdarzeń traumatycznych i ich następstw Habilitantka odnosi się do pojęcia zdrady, która w istocie dotyczy więzi i relacji rodzinnych.

W uzasadnieniu mojego stanowiska odwołuję się także do twierdzenia Habilitantki w myśl którego (cyt.) „...*Wartością osiągnięcia jest przedstawienie wiedzy na temat wpływu interpersonalnych zdarzeń traumatycznych doznawanych w rodzinie na życie człowieka i rodziny oraz wzajemne współdziałanie nauki i praktyki. Problematyka ta mieści się w paradygmacie psychotraumatologii i psychologii klinicznej*” (autoreferat, s.4). Odnośnie do tego sformułowania nasuwają się dwa pytania: (1) Na czym w ocenie Habilitantki ma polegać współdziałanie nauki i praktyki, jeśli w badaniach naukowych nie przyjmuje się teoretycznej koncepcji wiodącej w ramach której formułujemy problem badawczy i dokonujemy wyjaśniania uzyskanych rezultatów? oraz (2) Jak należy rozumieć sformułowanie: (...) *problematyka ta mieści się w paradygmacie psychotraumatologii i psychologii klinicznej*?

5. Habilitantka za istotny teoretyczny i praktyczny wkład do nauki uznała opracowanie metod do diagnozowania osób po traumie interpersonalnej: *Kwestionariusz Sytuacji Intymnych; Wywiad o historii przemocy w rodzinie; Kwestionariusz Retrospekcyjnego Spostrzegania Postaw Rodzicielskich; Wywiad o doświadczaniu własnego rodzicielstwa; Kwestionariusz objawów złożonego PTSD*. Nie umniejszam ich wartości w praktyce klinicznej i terapeutycznej, natomiast trudno zrozumieć dlaczego Habilitantka w swoich badaniach nie wykorzystwała powszechnie stosowanych metod diagnostycznych (o wysokich parametrach dobroci psychometrycznej), dających możliwość diagnozowania różnych typów przemocy i ich skutków, percepcji postaw rodzicielskich, relacji rodzinnych, mechanizmów zależności sprawcy i ofiary przemocy na różnych etapach życia. Uważam, że wyłączenie korzystania z własnych metod jakościowych, obarczone jest ryzykiem braku obiektywizmu, a tym samym z błędną diagnozą danego zjawiska. W tym miejscu odwołam się także do monografii: *Trauma Treatment. Factors Contributing to Efficiency*. (2016) i zawartego w niej rozdziału pt. *Methodology of research on factors influencing the recovery of people during therapy after interpersonal trauma*. Autorka omawia w nim czynniki wpływające na proces zdrowienia osób dorosłych, uczestniczących w 9-cio miesięcznej psychoterapii określonej jako *life-span psychotherapy*. Osoby uczestniczące w terapii były ofiarami przemocy (*emocjonalnej fizycznej, seksualnej*) w okresie dzieciństwa. Habilitantka w wprowadzeniu teoretycznym wiele miejsca poświęciła prężności, ze względu na jej znaczenie w procesie zdrowienia. Szkoda, tylko, że pozostała na etapie rozważań teoretycznych i mało udokumentowanej narracji badanych kobiet, a nie dokonała pomiaru prężności choćby za pomocą kwestionariusza SP-25 na początku i pod koniec terapii. Uzyskany rezultat dałby możliwość udzielenia odpowiedzi na pytanie o dynamikę i znaczenie prężności w procesie zdrowienia. Wprawdzie wymiernym efektem prowadzonych badań jest przedstawienie

jakościowej analizy procesu i elementów strukturalnych *psychoterapii life-span* (tabele 6-1 i 6-2; s. 125-127), ale w mojej ocenie sposób opracowania uzyskanych rezultatów jest niewystarczający. W tym miejscu nasuwa się pytanie: dlaczego Habilitantka nie wykorzystuje współczesnych metod statystycznych do analizy danych jakościowych? Trudno także nie polemizować ze stanowiskiem Habilitantki (por. autoreferat, s.10) uzasadniającym wartość diagnostyczną opracowanych przez Nią metod – cyt.: (..) „*Metody zostały skonstruowane zgodnie z procedurą tworzenia metod jakościowych lub metod ilościowych. W metodach znajdują się szczegółowe pytania dotyczące rodzajów doznawanej przemocy i zachowań sprawców. Brak takich pytań może uniemożliwić osobom badanym udzielenia informacji o doznanej przemocy, ponieważ z powodu manipulacji sprawców i ludzi ze środowiska, osoby badane mają ograniczoną świadomość, które zachowania są przemocowe, zwłaszcza seksualnie. Pytania zbyt ogólne nie pozwoliłyby uzyskać danych wiarygodnych i pogłębionych*”. W odniesieniu do tego stwierdzenia stawiam kolejne pytania: (1) Czy faktycznie jest tak, że osoby dorosłe z powodu manipulacji nie mają wglądu w doświadczenia związane z przemocą seksualną? (2) Jeśli tak, to dlaczego poszukują wsparcia terapeutycznego? (3) Jeśli osoba nie ma wglądu w doświadczenia związane z przemocą, to czy w procesie psychoterapii nie pojawia się ryzyko zasugerowania przemocy, której faktycznie nie było? Warto także uwzględnić zjawisko penalizacji czynów w relacji do zachowań manipulacyjnych w kryzysach, konfliktach rodzinnych i małżeńskich czy też sytuacjach rozwodowych.

6. Uważna lektura opracowań włączonych do osiągnięcia naukowego (a także pozostałych artykułów) wskazuje, że Habilitantka wielokrotnie powtarza te same treści, często w sposób mało uporządkowany, ale także prezentowany w taki sposób, jakby była ich pierwszym autorem.

7. Innym istotnym niedociągnięciem jest powierzchowna charakterystyka badanych, niekiedy trudno się zorientować jakie były kryteria doboru osób do badań, skąd nagle z grupy ponad 190 osób do analiz włączonych zostaje 30, albo więcej osób. Trudno poszukiwać kryteriów typologii badanych np. matek ze względu na relacje z dzieckiem (zdystansowane i nadopiekuńcze: por. rozdz. *Parent-child Attachment and Partner Relationships Formed by Persons after Childhood trauma*). Zastrzeżenia budzą niektóre charakterystyki dotyczące przemocy. Przykładowo w monografii: *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie* Habilitantka pisze: „Akty popełniane pod pretekstem dobrych intencji: patologiczna nadopiekuńczość (matka Polka); (...) „Zniekształcenia poznawcze i podwójne związanie:

informacje wysyłane przez sprawcę aktywnego, informacje wysyłane przez sprawcę biernego” (por. tabele: 3-9, s. 36-48),

Podsumowanie

W mojej ocenie osiągnięcie naukowe pt. Holistyczny model międzypokoleniowego przenoszenia czynników ryzyka przemocy seksualnej w rodzinie nie spełnia wymagań stawianych pracom naukowym ani też nie wnosi istotnych i nowych treści do psychologii jako nauki.

2. Wykaz innych (niewchodzących w skład osiągnięcia naukowego wymienionego w pkt.1) opublikowanych prac naukowych oraz wskaźniki dokonań naukowych.

Aktywność badawcza Habilitantki (poza głównym nurtem koncentrującym się na transmisji pokoleniowej przemocy głównie seksualnej w obszarze rodziny dotyczy pięciu tematycznie różnych obszarów: znaczenia metody jakościowej w psychologii klinicznej; wybranych zagadnień z tanatopsychologii; diagnozy dziecka wykorzystywanego seksualnie; diagnozy i terapii osoby dorosłej, doświadczonej w okresie dzieciństwa interpersonalną traumą oraz somatycznych następstw przemocy doznanej w dzieciństwie. Trudno zrozumieć intencje Habilitantki, których wyrazem jest włączenie części artykułów (rozdziałów) do osiągnięcia naukowego, jeśli wykaz dotyczy innych (niewchodzących w skład osiągnięcia naukowego wymienionego w pkt.1) opublikowanych prac naukowych – dotyczy to:

- dwóch rozdziałów w monografii pt. *Trauma treatment. Factors contributing to Efficiency*. A. Widera-Wysoczańska. (2016) (red.). Cambridge Scholar Pub.
- jednego rozdziału w monografii pt. *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje*. A. Widera-Wysoczańska, A. Kuczyńska (2011). (red.).
- jednego rozdziału w monografii pt. *Psychospołeczne problemy rozwoju dziecka. Aspekty diagnostyczne i terapeutyczne*. A. Czapiga (2003). (red.).
- jednego artykułu opublikowanego w *Polish Journal of Applied Psychology* (2012).

Ponadto w dwóch obszarach tematycznych dotyczących: zastosowania metody jakościowej w psychologii klinicznej oraz doświadczania śmierci i żalu po stracie podano te same publikacje - książkę: *Rozmowy o przemijaniu* (2000) oraz artykuł *Everyday Awareness of Death* opublikowany w *Journal of Humanistic Psychology* (1999).

W mojej ocenie zainteresowania naukowe Habilitantki (przedstawione w tej części) sytuują się wokół trzech a nie pięciu obszarów tematycznych – proponowany przeze mnie

podział koresponduje z datą opublikowania artykułu (monografii) - przed uzyskaniem stopnia doktora lub w krótkim czasie po jego uzyskaniu. Dwie wzajemnie uzupełniające się grupy publikacji dotyczą: (1) znaczenia metody jakościowej w badaniach psychologicznych oraz (2) problematyki tanatologicznej. Wymiernym efektem poszukiwań badawczych są publikacje wydane przed uzyskaniem stopnia doktora i w pierwszych latach po jego uzyskaniu. W mojej ocenie do publikacji znaczących dla tego okresu zaliczyć można: dwa artykuły dotyczące statusu hermeneutycznych badań w psychologii, opublikowane w *Przeglądzie Psychologicznym* (1995a,b) oraz rozdział na temat wykorzystania metody jakościowej w badaniach psychologa klinicznego, opublikowany w książce pod red. M. Straś-Romanowskiej: *Szkice psychologiczne. Doniesienia z badań. Aplikacje. Refleksje.* (2002). Z kolei w zakresie problematyki tanatologicznej na uznanie zasługuje autorska monografia: *Rozmowy o przemijaniu. Psychologiczne badania hermeneutyczne o doświadczeniu człowieka.* (2000) a także artykuły w których Habilitantka prezentuje rozwojowy aspekt doświadczania problemów egzystencjalnych na temat umierania i śmierci. Wymienić tu można m.in.: artykuły poświęcone psychologicznemu wymiarowi umierania i śmierci (*Przegląd Psychologiczny*, 1988) oraz ich doświadczaniu przez dzieci (*Przegląd Psychologiczny*, 1990). Znaczącym osiągnięciem jest także artykuł: *Everyday Awareness of Death* opublikowany w *Journal of Humanistic Psychology.* (1999).

Znaczną część zainteresowań Habilitantki zajmują zagadnienia dotyczące przemocy. Należy jednak przypomnieć, że temat ten jest wiodący w opracowaniach wskazanych jako osiągnięcie naukowe. Publikacje zaliczone do tego obszaru koncentrują się na: diagnozie dziecka wykorzystywanego seksualnie (wchodzą one także w skład osiągnięcia naukowego); diagnozie i terapii osoby dorosłej, będącej ofiarą przemocy w okresie dzieciństwa a także oddziaływaniu traumy chronicznej na stan zdrowia somatycznego (także powyższe zagadnienia są w znacznym stopniu powtórzeniem zagadnień omawianych w osiągnięciu naukowym). Wymiernym efektem publikacyjnym, zaliczonym do tego obszaru (poza wskazanymi w osiągnięciu naukowym) są rozdziały zawarte w wielu pracach zbiorowych, m.in.: *Building healthy relationships: a) Integrated psychotherapy for persons after chronic childhood trauma.* W: R. Gregurek (2007). (red.). *Therapists' Affective Responses*; *b) The psychotherapy if victims and perpetrators of domestic violence as a treatment of trauma experienced in childhood.* W: J. A. Lavrijsen, M. Bick (ed.). (2019). *Is this culture of Trauma: An Interdisciplinary Perspective* a także *c) Zdrowotne konsekwencje chronicznego urazu doznanego w dzieciństwie.* W: G. Dolińska-Zygmunt (2001). (red.). *Podstawy Psychologii Zdrowia.*

Wymiernym efektem zainteresowań Habilitantki w każdym z powyższych obszarów jest także przywoływany przez Nią udział w konferencjach zagranicznych w różnych częściach świata, w wykładach na zaproszenie różnych ośrodków i instytucji.

Całościowy dorobek publikacyjny obejmuje:

- 13 artykułów autorskich opublikowanych w czasopismach: *Przegląd Psychologiczny* (1988; 1990; 1995a;1995b; 2005); *Polish Journal of Applied Psychology* (2006; 2012); *Czasopismo Psychologiczne* (1997); *Nowiny Psychologiczne* (1995); *Journal of Humanistic Psychology* (1995); *International Journal of Psychology* (1996); oraz *Prace Psychologiczne. Zrozumieć zachowanie człowieka w zdrowiu i chorobie* (1998; 1998a). *Zdrowie Psychiczne* (1988; 1990)
- dwie monografie autorskie: *Rozmowy o przemijaniu. Psychologiczne badania hermeneutyczne o doświadczeniu człowieka* (2000) oraz *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie.* (2010)
- redakcja jednej monografii: *Trauma treatment. Factors contributing to Efficiency* (2016)
- współredakcja dwóch monografii: *Interpersonal trauma and its consequences in adulthood.* (2010) oraz *Interpersonalna trauma. Mechanizmy i konsekwencje.* (2011).
- ponad 20 rozdziałów w pracach zbiorowych, większości opublikowanych w latach 1994 - 2010, niewiele zaś w ostatnich kilku latach.

Uważna analiza powyższego zestawienia pozwala zauważyć, że nie ma dorobku publikacyjnego z ostatnich kilku lat.

Wskaźnik dokonań naukowych w mojej ocenie jest bardzo niski

- Sumaryczna liczba punktów wg MNiSW wynosi **360**; po uzyskaniu stopnia doktora **281** w tym **115 pkt za osiągnięcie naukowe.**
- Sumaryczny *impact factor* jest niski: 1.494
- Liczba cytowań wg bazy Web of Science (WoS):1; wg Google Scholar 44
- Indeks Hirscha wg Publish or Perish: 6
- Indeks Hirscha wg Godle Scholar wynosi: 6

Kierowanie międzynarodowymi i krajowymi projektami badawczymi oraz udział w takich projektach

Habilitantka uczestniczyła w realizacji dwóch grantów stypendialnych:

- (1) *Scholarship grant from International Society for Traumatic Stress Study* , USA, 2000r. (badania naukowe finansowane z zagranicznych stowarzyszeń naukowych, polskich instytucji oraz badań własnych i statutowych Uniwersytetu Wrocławskiego
- (2) *Scholarship grant from International Association of Applied Psychology*, USA, 1997.

W okresie od 1998 do 2019 roku kierowała 11 projektami finansowanymi z funduszy wewnętrznych lub badań statutowych Uniwersytetu Wrocławskiego, które dotyczyły m.in.:

- przemocy seksualnej i dysfunkcji w rodzinie
- czynników ryzyka przemocy seksualnej
- międzypokoleniowego przekazywania czynników ryzyka przemocy seksualnej w rodzinie
- skutków przemocy seksualnej wobec dzieci i czynników ochronnych
- wpływu urazu z dzieciństwa na kontakty interpersonalne w życiu dorosłym
- międzypokoleniowego przekazywania czynników ryzyka w rodzinach kazirodczych i alkoholowych
- zdrowotnych konsekwencji urazów doznanych w dzieciństwie
- efektów psychoterapii dla osób doznających interpersonalnej traumy

O bardzo dużej aktywności popularyzatorskiej świadczy aktywny udział w konferencjach naukowych międzynarodowych na których wygłosiła 35 referatów (m.in. Australia, USA, Kanada, Włochy, Norwegia, Turcja, Finlandia, Niemcy, Grecja, Chorwacja, Szwajcaria, Szwecja, Meksyk, Holandia, Ukraina, Turcja, Czechy, Litwa, Japonia) a także krajowych. Szkoda, że aktywność konferencyjna nie przełożyła się na wymierne osiągnięcia naukowe w postaci publikacji zarówno w czasopiśmie polskich jak i w obiegu międzynarodowym.

Podsumowanie

Aktywność naukową niewchodzącą w skład osiągnięcia naukowego (wymienionego w pkt.1) oceniam jako niewystarczającą. O ile pierwszy okres aktywności naukowo-badawczej po uzyskaniu stopnia naukowego doktora oceniam pozytywnie, to kolejne lata a zwłaszcza okres ostatnich kilku lat w sposób wyraźny wskazuje na brak istotnych osiągnięć naukowych (publikacyjnych). Trudno zrozumieć brak publikacji w obiegu międzynarodowym, pozostaje do w kontraście do dużej aktywności konferencyjnej o zasięgu międzynarodowym.

W mojej ocenie dobrym startem w pracy naukowej Habilitantki były nominacje Jej książek do nagrody Ministra Edukacji Narodowej w 2001 roku za monografię *Rozmowy o przemijaniu. Hermeneutyczna analiza psychologiczna doświadczenia człowieka* oraz do nagrody Teofrasta w 2010 roku za książkę pt. *Mechanizmy przemocy w rodzinie. Z pokolenia na pokolenie*.

3. Dorobek dydaktyczny i popularyzatorski oraz informacja o współpracy międzynarodowej.

Trudno w kilku zdaniach ocenić bogatą, wartościową poznawczo i użyteczną w praktyce psychologicznej i klinicznej aktywność dydaktyczno-organizacyjną i popularyzatorską Pani dr Agnieszki Widery-Wysoczańskiej – wymienię zatem jej niektóre formy:

- udział w sześciu programach eksperckich dotyczących m.in.: diagnostyki przemocy seksualnej wobec dzieci i ich rodzin; opracowanie materiałów szkoleniowych dotyczących przemocy i radzenia sobie z jej ofiarami
- wykłady na temat przemocy w rodzinie i jej skutków dla różnych ośrodków, stowarzyszeń, instytucji
- prowadzenie autorskich szkoleń dla psychologów, pedagogów na temat przemocy i uzależnień
- członkostwo w międzynarodowych i krajowych organizacjach i towarzystwach naukowych (m.in.: European Society for Traumatic Stress Study; European Society of Trauma and Dissociation; European Association of Psychotherapy; The American Academy of Experts in Traumatic Stress; Polskie Towarzystwo Psychologiczne)

Wymiernym efektem aktywności popularyzatorskiej Habilitantki są liczne artykuły przeznaczone dla osób poszukujących pomocy psychologicznej po doświadczonej przemocy. Zostały one publikowane w czasopismach wydawanych przez Państwową Agencję Rozwiązywania problemów Alkoholowych: *Niebieska Linia*; *Świat problemów*; *Terapia Uzależnienia i Współzależnienia*) a także w czasopismach: *Charakterach*, *Psychologia w szkole*.

Zajęcia prowadzone przez Panią dr Agnieszkę Widerę-Wysoczańską mieszczą się w obszarze psychologii klinicznej i psychoterapii - obejmują m.in.: psychologię kliniczną, psychopatologię z elementami psychiatrii; emocje i motywacje; diagnozę i terapię przemocy seksualnej; psychopatologię rodziny; wypalenie zawodowe, psychologię sądową, psychotraumatologię. Zajęcia te realizowane są w formie: wykładów, seminariów, warsztatów, konwersatoriów.

Pani dr Agnieszka Widera-Wysoczańska aktywnie uczestniczy w pracach organizacyjnych w Instytucie Psychologii Uniwersytetu Wrocławskiego oraz opiece naukowej nad studentami a także organizacji praktyk zawodowych.

Aktywność dydaktyczną, popularyzatorską oraz organizacyjną Pani dr Agnieszki Widery Wysoczańskiej oceniam pozytywnie.

Podsumowanie całości

W mojej ocenie Pani dr Agnieszka Widera-Wysoczańska jest dobrym praktykiem, ma duże doświadczenie kliniczne, terapeutyczne oraz wysokie kompetencje organizacyjne. Nie przekłada się to jednak na jakość całego dorobku naukowego.

Osiągnięcie naukowe pt. *Holistyczny model międzypokoleniowego przenoszenia czynników ryzyka przemocy seksualnej w rodzinie ze względu na istotne niedociągnięcia*

metodologiczne i merytoryczne nie spełnia istotnych kryteriów pracy naukowej i z tego względu nie wnosi istotnego wkładu do psychologii. Istotnym niedociągnięciem jest brak aktywności publikacyjnej w obszarze polskim i międzynarodowym okresie ostatnich kilku lat – odzwierciedleniem tego są niskie wskaźniki dokonań naukowych – dotyczy to osiągnięcia naukowego i pozostałego dorobku publikacyjnego. Aktywny udział w wielu konferencjach międzynarodowych nie przekłada się na wymierne efekty naukowe i publikacyjne.

Biorąc pod uwagę powyższe uważam, że dorobek naukowy Pani dr Agnieszki Widery-Wysoczańskiej nie spełnia wymagań ustawowych stawianych pracy naukowej i nie może być rekomendowany do dalszych etapów postępowania w sprawie o nadanie stopnia doktora habilitowanego.

Lublin, 2020. 02.10

Kierownik
Katedry Psychologii Klinicznej KUL
Stanisław Steuden
prof. dr hab. Stanisław Steuden